

Оглядове досьє щодо проблем реалізації законодавства про соціальний захист членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України*

Анотація. Оглядове досьє присвячено дослідженню законодавчого врегулювання заходів соціальної підтримки членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. Увагу приділено питанням оновлення законодавства в частині фінансового забезпечення соціальних послуг зазначеної категорії осіб. Проаналізовано досвід США щодо заходів суспільної підтримки членів сімей загиблих (померлих) комбатантів.

Ключові слова: Збройні Сили України, сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, члени сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, соціальний захист, заходи суспільної підтримки, соціальні послуги, пільги, виплати.

Вступ.

Починаючи з 24 лютого 2022 року збройна агресія російської федерації проти України набула повномасштабного характеру. Основну роль в обороні нашої держави відіграють Збройні Сили України та інші військові формування. Соціальна підтримка сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України є важливим аспектом державної політики.

Відповідно до частини п'ятої статті 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей¹. Такі положення Основного Закону повністю узгоджуються з міжнародним і європейським законодавством, зокрема в частині соціального забезпечення (Загальна декларація прав людини², Європейська соціальна хартія³).

Загроза суверенітету нашої держави та значимість завдань, що поставлені перед Збройними Силами України, Національною гвардією України та іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами спеціального призначення відповідно до Закону України «Про національну безпеку України»⁴, актуалізували необхідність вирішення проблем соціальної підтримки членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України⁵.

Основна частина.

Термін «соціальна підтримка» сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України є узагальнюючим поняттям, до змісту якого віднесено заходи належного матеріального забезпечення та обслуговування, здійснення соціального супроводу, що реалізуються шляхом надання допомог і соціальних

¹ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Загальна декларація прав людини: Організація Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

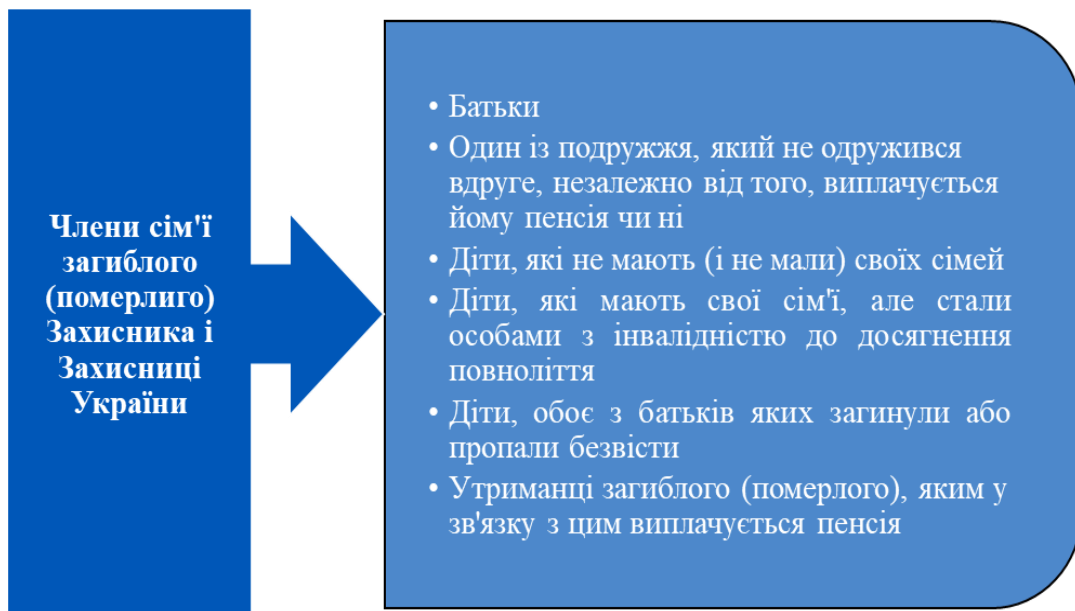
³ Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

⁴ Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

⁵ Оглядове досьє щодо питання законодавчого врегулювання надання окремого статусу Захисникам / Захисницям України та членам їх сімей: підготовлено Дослідницькою службою Верховної Ради України. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32216.pdf>

послуг різними надавачами, серед яких: комунальні надавачі соціальних послуг, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, територіальні центри обслуговування населення, благодійні громадські організації, волонтерські організації тощо.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій»⁶ внесені зміни до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁷ (далі – Закон), якими запроваджено нові категорії, а саме: сім'ї, яким надається статус «сім'ї загиблого (померлого) Захисника і Захисниці України» та «член сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України». Порядок надання статусу особи, на яку поширюється дія цього Закону, затверджено постановою Кабінету Міністрів України⁸.

Наразі законодавством врегульовано порядок виплати грошової допомоги, відшкодування шкоди і надання іншої соціальної підтримки сім'ям загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»⁹ встановлено, що члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України мають право на отримання соціальної допомоги, до якої включено: медичні пільги, житлові та комунальні

⁶ Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій: Закон України № 2121-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>

⁷ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3551-XII від 22.10.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

⁸ Про затвердження Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-%D0%BF#Text>

⁹ Про статус військовослужбовців та їх правовий захист: Закон України № 2011-XII від 20.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

пільги, пільги у сфері послуг, пільги у сфері трудових відносин і соціального захисту. Загалом передбачено надання 37 видів соціальних послуг. Проте, відомо, що не всі особи знають про своє право на отримання тих чи інших видів соціального захисту, тому важливо підвищувати рівень інформованості серед членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць.

Слід звернути увагу на наявність системних проблем у сфері соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, прогалин у нормативному регулюванні діяльності уповноважених державою органів, на які покладено обов'язки із забезпечення прав зазначеної категорії осіб. Окрім того, недостатність контролю за наданням і забезпеченням відповідних соціальних допомог і послуг, декларативний характер низки установлених пільг сприяють дисбалансу рівня соціального захисту серед зазначеної категорії громадян. Недосконалість норм чинного законодавства щодо фінансового забезпечення соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України викликає проблеми з належною реалізацією їхніх прав.

З урахуванням цілей оглядового досьє, акцентуємо увагу на найбільш проблемних аспектах належної реалізації державної політики щодо соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України – це, зокрема: фінансове забезпечення виплат; надання соціальних послуг; вшанування пам'яті полеглих захисників.

Наразі сім'ям загиблих Захисників і Захисниць виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 15 000 000 гривень, яка розподіляється рівними частками на всіх отримувачів, передбачених у статті 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», крім громадян Російської Федерації або Республіки Білорусь та осіб, які постійно проживають на територіях цих держав, осіб, які засуджені за державну зраду, колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору.

Члени сім'ї, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги, можуть реалізувати це право з дня його виникнення. Днем виникнення такого права є дата загибелі відповідної особи в період дії воєнного стану, що зазначено у свідоцтві про смерть. Одноразові виплати членам сім'ї загиблого здійснюються відповідно до Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві¹⁰ та Порядку призначення та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»¹¹.

¹⁰ Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text>

¹¹ Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів сімей Захисників і Захисниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2016 р. № 336 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 березня 2023 р. № 239). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2016-%D0%BF>

Правовою підставою для виплати допомоги на поховання є положення законів України: «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про поховання та похоронну справу»¹², а також постанови Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення військовослужбовців»¹³.

Розмір допомоги становить 5 прожиткових мінімумів на дату загибелі військовослужбовця, Захисника / Захисниці на проведення похорону і спорудження пам'ятників. Станом на січень 2024 року розмір допомоги становить 14600 грн. Додаткова допомога на поховання може надаватися за рішеннями органів місцевого самоврядування.

Реалізація права на допомогу членами сімей Захисників і Захисниць України ускладнюється низкою чинників. Здебільшого члени сімей загиблих Захисників і Захисниць України стикаються з проблемами щодо підтвердження родинних зав'язків або встановлення фактів смерті чи отримання належних документів, які ці факти підтверджують, а також стосовно інших юридичних питань¹⁴. Тривалий час через надмірну бюрократизацію процедур оформлення виплат або встановлення статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України та порядку звернення за призначенням пільг, зокрема через відсутність законодавчо визначених строків призначення і виплати допомог, рівень ефективності реалізації прав був критично низьким, що сприяло збільшенню судової практики із захисту відповідних прав¹⁵.

У січні 2024 року Кабінетом Міністрів України вжито заходи щодо спрощення системи виплат сім'ям полонених, зниклих безвісти й загиблих військовослужбовців¹⁶. Міністерству оборони України надано спрощений доступ до деяких державних реєстрів і можливості електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, що дозволяє оперативно встановлювати членів родини, які мають право грошове забезпечення військовослужбовців. Однак слід зауважити, що запроваджені заходи стосуються, у першу чергу, внутрішньої взаємодії між державними органами і не мають суттєвого впливу на процедуру збору документів членами сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці.

24 вересня 2024 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, згідно з якою спрощується порядок призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»¹⁷. Одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті)

¹² Про поховання та похоронну справу: Закон України № 1102-IV від 10.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text>

¹³ Про грошове забезпечення військовослужбовців: Закон України № 829 від 22 травня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2000-%D0%BF#Text>

¹⁴ Виплати сім'ям загиблих захисників: на чиему боці суди в таких справах. URL: <https://mind.ua/openmind/20257439-viplati-simyam-zagiblih-zahisnikiv-na-chiemu-boci-sudi-v-takih-spravah>

¹⁵ Рішення № 109630225, 16.03.2023, Івано-Франківський окружний адміністративний суд. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/109630225/>

¹⁶ Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 884 і від 28 лютого 2022 р. № 168: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2024 р. № 103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2024-%D0%BF#Text>

¹⁷ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення порядку призначення та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно

осіб, зазначених у пунктах 1–6 частини першої статті 10-1 Закону, призначається та виплачується членам сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України, зазначеним в частині четвертій статті 10-1 Закону, у розмірі 750 прожиткових мінімумів, установлених законом для працездатних осіб на 1 січня календарного року, в якому загинули (померли) особи, зазначені в пунктах 1–6 частини першої статті 10-1 Закону, рівними частинами. Передбачено, що заявники подаватимуть до Міністерства у справах ветеранів України заяву про призначення та виплату одноразової грошової допомоги. Рішення про призначення та виплату одноразової грошової допомоги приймається Міністерством у справах ветеранів України, а кошти одноразової грошової допомоги перераховуються міністерством на банківський рахунок одержувача.

Діюча система соціального захисту ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України потребує реформування відповідно до реальних потреб. Певна кількість соціальних пілг, передбачених законодавством, є застарілими і такими, що не відповідають сучасним потребам людини. Наявній системі соціального захисту бракує комплексності, вона, скоріше, нагадує перелік окремих пілг, багато пілг та виплат не є узгодженими між собою, непоодинокими є дублювання видів соціального захисту.

У підзаконних нормативно-правових актах, що регулюють надання виплат та пілг, бракує деталізації, зокрема щодо адресності пілг, порядку отримання¹⁸.

Наразі основним видом соціального захисту має стати якісне надання соціальних послуг, орієнтованих на потреби конкретних осіб. Найбільш затребуваними є послуги: з інформування (щодо порядку отримання гуманітарної допомоги та ліків; місцевих та державних програм соціального захисту; можливостей психологічної реабілітації тощо); консультування; представництва інтересів; отримання послуг з формування життєстійкості (комплексна підтримка родини, яка опинилася в складній ситуації, яка передбачає повернення психологічної стійкості родині загиблого та адаптацію до нових умов життя). Важливим також для особи, яка втратила подружжя та повертається на ринок праці, є отримання допомоги в догляді за дітьми та батьками (хворими / похилого віку)¹⁹.

Основним надавачем соціальних послуг членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України є територіальні громади. Спроможність громад різна, як і їх підготовленість та досвід у наданні соціальних послуг такій категорії осіб, як члени сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Громади мають різні фінансові можливості

до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2024 р. № 1090. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-deiakykh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrainy-shchodo-sproshchennia-poriadku-pryznachennia-ta-vyplaty-odnorazovoi-hroshovoi-dopomohy-1090-240924>

¹⁸ Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. URL: https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/soczposlugy_pdf.pdf

¹⁹ Підтримка родин загиблих Захисників та Захисниць України має стати свідченням поваги кожного до здійсненого ними подвигу. Засідання круглого столу. URL: https://komspip.rada.gov.ua/documents/round_t/76512.html

щодо забезпечення потреб у соціальних послугах²⁰. У більшості територіальних громад затверджені й діють комплексні програми реабілітації, інтеграції та соціального захисту Захисників та Захисниць України, а також членів сімей загиблих²¹. Слід звернути увагу на необхідності підвищення якості надання послуг у сільській місцевості, а також підвищення професійної компетентності соціальних працівників тощо.

20 серпня 2024 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей»²², якою визначено порядок роботи та діяльності служб супроводу в інтересах соціальної підтримки Захисників і Захисниць та членів їх сімей. Зазначається, що служба супроводу створюється, у тому числі з метою підтримки членів сімей військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин, потрапили в полон, загинули (померли) під час виконання бойових (службових) завдань. До функцій служби супроводу віднесено підтримку комунікації з членами сімей; супроводження членів сімей загиблих (померлих), зниклих безвісти та полонених та надання їм допомоги в питаннях реалізації належних пільг і гарантій; сприяння в оформленні документів, необхідних для надання їм посвідчень, що підтверджують статус особи, на основі якого надаються відповідні пільги і компенсації.

Із метою створення системи заходів, спрямованих на формування в суспільстві сприйняття загиблих (померлих) військовослужбовців, Захисників / Захисниць як героїв, підвищення соціального статусу членів сімей загиблих (померлих), меморіалізацію війни, 12 серпня 2024 року наказом Міністерства оборони України було затверджено Концепцію вшанування пам'яті загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України в системі Міністерства оборони України²³. Робота із вшанування пам'яті загиблих (померлих) військовослужбовців у системі Міноборони здійснюватиметься за такими напрямками: створення та відкриття Меморіальних комплексів (об'єктів, місць) у військових частинах та за їх межами; проведення заходів на честь загиблих (померлих) військовослужбовців; соціальна підтримка членів сімей загиблих (померлих) військовослужбовців тощо.

Наразі вшануванням пам'яті загиблих Захисників і Захисниць здебільшого займаються їхні сім'ї, а допомагають у цьому громадські й ветеранські організації, а також волонтери²⁴.

²⁰ Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. URL: https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/soczposlugy_pdf.pdf

²¹ Комплексна програма реабілітації, інтеграції та соціального захисту Захисників та Захисниць України, членів сімей загиблих Полтавської області на 2023 – 2025 роки. URL: http://plsz.gov.ua/pub_doc/prog230711.pdf

²² Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2024 р. № 948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-2024-%D0%BF#Text>

²³ Про затвердження Концепції вшанування пам'яті загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України в системі Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України від 12.08.2024 № 544. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0544322-24#Text>

²⁴ Пам'ять для Бахмута: чи потрібні меморіали для загиблих військових та цивільних. Розпитали авторку концепції «Пантеону Героїв». URL: <https://bahmut.in.ua/v-ispanskij-majorczy-zbuduvaly-unikalne-soczialne-zhytlo-de-varto-realizovuvaty-jogo-v-ukrayini/>

Законодавче регулювання заходів соціального захисту членів сімей загиблих комбатантів: закордонний досвід.

Для України, яка потерпає від військової агресії з боку російської федерації, закордонний досвід реалізації соціальних програм для членів сімей загиблих комбатантів є предметом особливої уваги. Окремий інтерес представляє практика й законодавство США – держави, яка брала участь у різних військових конфліктах і має одну з найбільш ефективних систем соціального захисту ветеранів і членів їхніх сімей. Ця система еволюціонувала від окремих заходів, спрямованих на розв’язання найбільш нагальних проблем у забезпеченні ветеранів (медична допомога, реабілітація, спеціалізовані виплати для ветеранів з інвалідністю, професійна реабілітація з наступним працевлаштуванням²⁵) – до централізованої та комплексної системи підтримки (страхування військовослужбовців, виплати компенсацій ветеранам, що отримали інвалідність унаслідок участі в бойових діях²⁶, освітні програми²⁷, попередження безпритульності, спеціалізовані програми щодо інтеграції в цивільне життя). Послідовно відбулося й розширення суб’єктів, які отримали доступ до окремих державних програм підтримки: члени сім’ї ветерана (military families); колишні військовослужбовці, чия інвалідність не була пов’язана безпосередньо з участю в бойових діях.

За даними Міністерства оборони США, під час війни у В’єтнамі загинуло 58 тисяч військових. У ХХІ столітті найбільше американських військовослужбовців загинуло в Іраку²⁸.

Війна/конфлікт	Загальна кількість смертей
Операція Endure Freedom - Афганістан 2001 – 2014 рр.	2,352
Операція Endure Freedom - Філіппіни 2002 – 2002 рр.	64
Операція «Свобода Іраку» 2003 - 2010 рр.	4,425
Операція «Нова зоря» 2010 - 2011 рр.	74
Operation Freedom’s Sentinel 1 січня 2015 року - по теперішній час	94
Операція Inherent Resolve 22 вересня 2015 р.	99

²⁵ Gonzalez J. J., McGee M. P., Kemp R. L., *Veteran Care and Services: Essays and Case Studies on Practices, Innovations and Challenges*, McFarland, 2020, P. 13.

²⁶ Altschuler G. C., Blumin S. M., *G.I. Bill: The New Deal for Veterans*, Oxford University Press, 2009, P. 25–26.

²⁷ Patricia Solís & Amal H. Aljaddani. *Modeling Education Deserts for Veterans and Military Families in the Southern United States*. *Annals of the American Association of Geographers*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/24694452.2021.1947769>

²⁸ *Military Casualties-Source* Department of Defense. URL: <https://www.memorialdayfoundation.org/faqs>

День пам'яті (Memorial Day) – національне свято США, відзначається щорічно в останній понеділок травня. Цей день присвячений пам'яті американських військовослужбовців, які загинули в усіх війнах і збройних конфліктах, в яких США брали участь. У цей день американці відвідують кладовища та військові меморіали; прапор США приспущений до полудня за місцевим часом. День пам'яті нагадує про важливість сім'ї військовослужбовця.

Схожим американським святом є День ветеранів, що відзначається 11 листопада. Цей день присвячений всім ветеранам воєн, живим і мертвим.

На федеральному рівні консолідація та координація діяльності щодо соціального захисту членів сімей (у законодавстві застосовується термін «утриманці») загиблих ветеранів здійснюється Міністерством у справах ветеранів (US Department of Veterans Affairs)²⁹, яке забезпечує реалізацію державних програм, що пропонують окремі преференції у сфері: охорони здоров'я; пенсійного забезпечення; страхування; освіти; працевлаштування; бізнесової діяльності; придбання житла (іпотечне кредитування); виплат по інвалідності й безробіттю; вшанування пам'яті та поховання. На рівні штатів є власні міністерства у справах ветеранів, які діють у межах означених напрямів у співпраці з федеральним Міністерством щодо надання підтримки членам сімей загиблих військовослужбовців.

Департамент з питань пільг (VBA)³⁰ Міністерства у справах ветеранів здійснює пенсійне та фідучіарне обслуговування (забезпечує нагляд за реалізацією програм, що допомагають сім'ям загиблих ветеранів вирішувати фінансові труднощі, забезпечуючи додатковий дохід (пенсію у разі втрати годувальника й компенсацію на утримання). Також надаються послуги із захисту фінансів для найбільш вразливих бенефіціарів із числа членів сім'ї загиблих, які через хворобу, травму або інвалідність, похилий вік не можуть керувати своїми витратами самостійно.

Так, у межах системи обов'язкового соціального страхування діти загиблих військових отримують щомісячні виплати до 18 років або 19 років, якщо вони ще навчаються в середній школі. Їхні вдови або вдівці також отримують щомісячну допомогу по соціальному страхуванню, доки найменшій дитині не виповниться 16 років. Страхування життя військовослужбовців дозволило забезпечити його / її родині (дітям, батькам) щомісячні виплати (на загальну суму понад 674 000 доларів)³¹.

Окрім того, у Департаментах Міністерства оборони функціонує: служба страхування, яка реалізує програми страхування життя й фінансової безпеки військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей; освітня служба, яка керує освітніми й навчальними програмами для утриманців; служба гарантування позик, яка забезпечує нагляд за програмою гарантованих позик на житло для членів сім'ї загиблих військовослужбовців.

²⁹ Public Law 100-527, October, 25, 1988 (An Act To establish the Veterans' Administration as an executive department, and for other purposes). URL: <https://www.congress.gov/100/statute/STATUTE-102/STATUTE-102-Pg2635.pdf>

³⁰ Department of Veterans Affairs / Veterans Benefits Administration. URL: <https://benefits.va.gov/BENEFITS/about.asp>

³¹ Social Security works for the families of our fallen heroes. URL: <https://thehill.com/blogs/congress-blog/economy-budget/389413-social-security-works-for-the-families-of-our-fallen/>

Вагомий внесок у соціальний захист членів сім'ї загиблих військовослужбовців здійснюють громадські організації, зокрема ветеранські. Взаємодія між державою та ветеранською спільнотою (Спілка ветеранів США) має тривалу історичну традицію. Упродовж її розвитку закладено основи сучасної структури та інституційної організації ветеранської політики, яка передбачає заходи підтримки членів сімей загиблих ветеранів.

Наразі у тісній співпраці розроблена масштабна програма підтримки родин ветеранів, яка комплексно розв'язує низку проблем. Її можна поділити на декілька блоків: реабілітаційні програми; освітні програми та програми працевлаштування (організації бізнесу). Створена ще у 2011 році організація психологічної та соціальної адаптації ветеранів (Polytrauma System of Care) є урядовою організацією із представництвами на місцях, яка тісно співпрацює з неурядовими організаціями (non-government), що надають допомогу членам сімей загиблих військовослужбовців. Кошти на фінансування таких заходів ветеранські організації збирають самостійно. Найбільш відомою ветеранською організацією є Purple heart foundation (Фонд Пурпурового серця), яка об'єднує майже 20 тисяч волонтерів і має філії по всій країні³².

Програма підтримки житла Департаменту житлового будівництва та міського розвитку США (HUD-VASH³³) є спільною з громадськими організаціями, які надають послуги оренди і допомоги (ваучери HUD) для придбання житла (HCV)³⁴.

Висновки.

Сім'ї тих, хто віддав своє життя за державу, потребують підтримки і допомоги. Політика щодо формування і реалізації ефективного соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України без сумніву є пріоритетним завданням держави та суспільства.

Світовою спільнотою накопичений певний досвід законодавчого регулювання соціального захисту членів сімей загиблих комбатантів. Як складова частина системи соціального захисту військовослужбовців (комбатантів), заходи соціального забезпечення членів сім'ї загиблих комбатантів опосередковуються нормами законодавства про статус військовослужбовців, зокрема у: законах про військову службу; указах про збройні сили; військових уставах; відомчих інструкціях тощо.

Виключення складають держави, де заходи соціального захисту комбатантів та членів їхніх сімей визначаються на підставі суспільних договорів. У Великій Британії базовим документом щодо заходів соціального захисту членів сімей загиблих військовослужбовців є Угода про Збройні Сили (The Armed Forces Covenant)³⁵ як результат угоди між Міністерством оборони та Радою ветеранів військової служби щодо формування в суспільстві гідного ставлення до тих, хто проходив службу, а також членів їхніх сімей. Фінансову

³² Обухов П., Гиманов О. Жовта стрічка та Пурпурове серце: як у США ветеранам війни та конфліктів допомагають. URL: <https://dumskaya.net/news/kak-v-ssha-obshchestvennye-organizatsii-pomogayu-094460/>

³³ Tribal Housing and Urban Development Veterans Affairs Supportive Housing (Tribal HUD-VASH) Program. URL: https://www.va.gov/homeless/docs/Tribal_HUD-VASH_Grants_Guide.pdf

³⁴ Department of Veterans Affairs / U.S. Department of Housing and Urban Development-VA Supportive Housing (HUD-VASH) Program. URL: <https://www.va.gov/homeless/hud-vash.asp>

³⁵ Armed Forces Covenant. URL: <https://www.armedforcescovenant.gov.uk/>

підтримку надає Трастовий фонд Угоди про Збройні Сили (The Armed Forces Covenant Fund Trust), який щороку отримує мільйони фунтів стерлінгів для реалізації грантових програм допомоги сім'ям загиблих ветеранів.

Окремі заходи, наприклад, психологічна реабілітація або освітні пільги для членів сімей загиблих комбатантів регулюються положеннями відповідного галузевого законодавства.

Варто зазначити, поширення соціальних преференцій на членів сімей військовослужбовців є результатом генезису законодавства про статус військовослужбовців, який свідчить про важливість для держави збереження та підтримки на належному рівні престижу і значимості військової служби. Поширення соціальних пільг на членів сімей загиблих (померлих) захисників є показником найвищої вдячності держави за військову службу.

Порівняльний аналіз законодавчого забезпечення показує певні відмінності в підходах до соціального захисту членів сімей загиблих комбатантів. У законодавстві США рівень забезпечення залежить від «виду» збройного конфлікту, в якому довелось брати участь військовослужбовцю; ступеня участі громадськості в соціальній підтримці ветеранів; фінансово-економічних можливостей держави. Заходи громадської підтримки дозволяють: підвищити рівень забезпечення, що надається за державною системою соціального захисту членів сімей загиблих ветеранів; задіяти недержавні фінансові ресурси для реалізації програм соціальної (правової, фінансової) підтримки.

Законодавство України щодо гарантій соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України не вирізняється ознаками чіткої системності та комплексності. Реалізація права на соціальний захист членів сімей Захисників і Захисниць України ускладнюється низкою проблем. Водночас значна кількість соціальних пільг, передбачених законодавством, є застарілими і такими, що не відповідають сучасним потребам.

На державному рівні заходи підтримки членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України мають, передусім, базуватися на індивідуальних потребах: представництво інтересів, медичне та пенсійне забезпечення, освіта, забезпечення житлом, пільги в соціальному страхуванні, матеріальна допомога, отримання послуг із формування життєстійкості.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*